

[0004] 3. Foldédich, foldédichheit, foldédigens, foldêd(e).

Het adjectief *foldédich* treffen we in de betekenis van *mild, gul, vrijgevig* aan in *De Bijekoer*, Frysk Jierb., 1893, s. 61: 'Hja wirde altyd allike *foldedich* bihânle' en in *De Frîske Hûsfrjeun* wordt de natuur aangeduid als 'Dy goede *foldedige* mem'.

Het afgeleide substantief *foldedichheit* lezen we in laatstgenoemd tijdschrift, III, 271: 'Nei folle mear as tûzen jier.., jowt elk yet eare oan Sinte-Klaes en syn *foldedichheit*'. (Zie W. Dijkstra, *Fri.Wbd.* I, 388).

Het Mnl. had, als equivalent van 't Fri. *foldedich*, het adjectief in de vorm *voldadich*, dat we vinden in een aanhaling in 't *Mnl. Wdb.* IX, 803: 'Sie was een goedertieren vrouwe ende seer *voldadich* ende rijcke'. Het kan hier zowel *mild* als *hulpvaardig* betekenen. Als tweede bewijsplaats geeft 't *Mnl. Wdb.* een aanhaling uit *Bern. S.* 1, 141a: 'Hoe milde ende *voldadich* sidi in uwer graciën, onse Heer'. Ook hier kunnen we *voldadich* opvatten in de zin van *mild*, maar we kunnen 't ook interpreteren in de religieuze betekenis van *satisfactio, betaling, genoegdoening voor de zonden*.

Vooraf in deze laatste zin komt 't adjectief *vuldedich* ook voor in 't Mnd, b.v. in *Dat boek van der navolghinge Jhesu Christi*. Lubeck 1489: 'Nu is dyn arbeyt vruchtbar, din wenent gode anname (= aangenaam), din sachtent vorhorlik, din drofnisse *vuldedich* (satisfactorius unde ghenochsam' (K. Schiller u. A. Lübben, *Mnd. Wtb.* V, 551).

We willen nu nagaan hoe 't adjectief gevormd is en welke betekenisontwikkeling er in heeft plaats gehad.

Het Fri. *foldedich* dan is een duidelijke afleiding van 't substantief *foldêd(e)*, dat we in 't ofri. herhaaldelijk aantreffen in de zin van *kwijting* ener schuld, *betalen* van een koopsom; zo lezen we in een oorkonde van 1450 (P. Sipma, *Ofri. Oork*, I, 70, no. 112).- 'Ick Jetkia Medum .... dwe kwd ende epenbeer... dat ick hab sield ende... foer kaepeth dae foegeden fan sente Anthonius tszerka ende jest hws toe Liowerd mijn stenen hws... ende bi tanckie hiarem *fuldedena* (gen. plur.) ende gueders bi talinghe fan disse foerscr. hws'. Ook in een dergelijke koopakte (en kwitantie) uit de 16e eeuw (1508) vinden we 't woord (P. Sipma, l. c. II, 245, no. 226): 'Taka hat ws allem ful ende al wal bitallit ende vornoget dat wy hem tanckiet *foldeda* (gen. sing.) ende gueder bitalinge'.

Ook 't Mnl. had 't substantief *voldaet*, maar dan meestal in de theologische zin van betaling, genoegdoening (*satisfactie*) voor de *zonden* b.v. *Fasc. Myrre*, 59: 'God zijn passie (nl. 't lijden van Christus) ontfangen woude in (= tot) een *voldaet* voor alle menschelike geslachte' (*Mnl. Wdb.* IX, 804).

In deze betekenis treffen we 't ook aan in 't Mnd. b.v. in *Eccles.* f. 17c: 'Dat richte (= gericht; oordeel) godes wil alte (= zeer) hartliken weysen, dat en si (= tenzij), dat he in dessem leuende (= leven) sik hebbe van der boisheyd wol entleydegheid mit warer ruwe (= berouw) ... vnde ok mit ghanser *vuldaet* vmme de sunde' . (*Mnd. Wtb.* t.a.p. V, 551). Dit substantief *folded(e)* (Nd. *voldaet*, Mnd. *vuldaet*) is een rechtstreekse afleiding van 't Ofri. samengestelde verbum *foldûa*¹) Ned. *voldoen*; Mnd. *vuldôn*), waarin *fol* (*vol*, *vul*) de zin had van: *ten volle*, *volledig*, *ten einde toe* (vgl. Ofri: *folyelda*²), *foltella*³); Mnl. *volgeven*, *voldanken* enz.; Mnd. *vuldenken* (= doorgronden), *vulgelden* (=geheel betalen) enz.), terwijl *dûa* (doen) hier de oude betekenis had van *betalen*, *geven*. En zo kon 't adjectief *foldedich*, (*voldadig*, *vuldedig*) niet alleen de zin krijgen van *betalend*, *genoegdoening schenkend voor de zonden*, maar ook die van dienstvaardig en *mild*, *gul*. In deze laatste opvatting is 't in het Fries tot in onze tijd bewaard gebleven.

Merkwaardig is 't hierbij, dat de Ofri. lange *ê* van 't substantief *ded(e)*, die ontstaan is⁴) uit de O.G. lange *ê*' (West. Germ. *â* b.v. in

1) we vinden *foldua* (= solve) b.v. in M. Hetteema, *Jurisprud. Frisica*, Tit. 43, §13: 'Da eerffnammen ende sibben dis daden, deer dat eerffscip ontfact, sint schyldich ende aegh ma to dwingen, dat ze bytellie ende schyldnaten (= schuldeisers) *foldwe*'.

2) Zo: *Jurisprud. Frisica*, t.a.p. III, 16: 'and ne mey hi dis fore daedslagere (= doodslag) naet *folyelda*, so schel ma ne (= hem) faen and da eerffnama jouwa (= overleveren)'.

3) Zie P. Wierdsma en P. Brantsma, *Oude Fri. Wetten*, blz. 146. 'Of der enich man were, deer hede M (= duizend) hauda, ende al da hauda een stelen tonga, ende da tonga al spreken M. jera, so ne mochten hia naet *fol sprecka* (= genoeg zeggen) da blydschip, deer God sine houden (= gunstelingen) jaen wil. Ende fan da pinen, deer in da hella sint, meyma naet *fol tella* (= genoeg spreken).

4) Zie W. Steller, *Abriss der altfri. Gramm.* §16: 'Germ *ê*, ist westgerm. *â* und hat im friesischen und englischen eine rückentwicklung afri. *ê*, ae *âe* erfahren'

daad), in 't Nfri. in ons adjectief (*foldedig*) behouden gebleven is, terwijl zich uit deze vocaal in 't Nfri. gewoonlijk *ie* ontwikkeld heeft, ook in 't substantief *ded(e)*, dat in 't Nfr. *died* luidt. (Vgl. Ofri. *rêd*, Nfr. *rie(d)*; Ofri. *iér*, Nfr. *jier*; Ofri. *sêd*, Nfr. *sied*; Ofri. *wêr*, Nfr. *wier* enz.).

Sporen van deze ontwikkeling van *ê* tot *ie* vertonen zich ook in 't substantief *folded(e)* in 't 16de-eeuwse Fries, waar we een enkele maal *foldied* aantreffen, b.v. in een koopbrief en kwitantie uit 't St. Anthonij-Gasthuis te Leeuwarden van 17 Jan. 1505 (*Oork. St. Anth.-Gasth. I, 169*): 'also dat ic Siurd tanck *fuldieda* ende gueder bitalinghe der summa foerscr.'; en in een dergelijke oorkonde van 16 Oct. 1509 (P. Sipma, t.a.p. II, 249-250, No. 233): 'wy hliet ende bykenneth mey dit ienwirdighe quitancie breek ho Ffeika Kamstra ws *foldieda* dien hath fan tieen enckel golden eefterstal...., welke *foldieda* Ffeika ws dien hath mey alwe enckel golden in reeda ield; .... al dus tanckie wy Ffeika Kamstra *foldieda* (gen. sing.) ende gueder bytaelinge'. (Vgl. *skriedich* naast *skredich*: *mieden* naast gron. *Meeden*).

't Substantief is intussen uit 't Fries verdwenen.

Volledigheidshalve vermelden we hier ten slotte nog: dat we het van 't Nederl. adjectief *voldadig* afgeleide verbum *voldadigen* tweemaal aantreffen bij Marnix v. St. Aldegonde. In de eerste plaats vinden we het in zijn '*Het Lofsanck Davids*', vs. 11;

'Daerom dijn woort, O God, *voldadig*

Het woort geгаen uyt dijnen eygen mont.'

'*Voldadig* dijn woort' heeft hier de zin van: *doe* hetgeen gij beloofd hebt, *vervul* uw belofte ('woort'). In zijn onberijmde vertaling van 2 *Sam.* 17, waarvan bovengenoemde 'Lofsanck' de berijmde vertolking is, zegt Marnix: 'Nu dan Heere God, *bevestige* in eewicheyt het woort, dwelc du over dijnen dienaer gesproken hebst'.

Voorts lezen we het verbum in zijn '*Het gebet Daniëlis*', vs. 9:

'Dies heeft God sijn woort *voldadicht*,

Ende met den werck' bestadicht.'

Zijn onberijmde vertaling van Dan. 9 luidt hier: 'Ende God heeft sijn woort *bestadiget*' (= bevestigd). 'Sijn woort *voldadigen*' heeft dus ook hier de betekenis van: sijn belofte *volbrengen*, *doen* hetgeen hij beloofd heeft.

Intussen moeten we hierbij in 't oog houden, dat dit adjectief, waarvan *voldadigen* een afleiding is, niet in alle opzichten geïdentificeerd kan worden met het bovengenoemde: ze zijn alleen identiek in zuiver formele zin als afleidingen van een substantief *voldaet*, maar niet in betekenis, immers bij 't substantief *voldaet*, waarvan *voldadigen* bij Marnix gevormd is, heeft 't grondwoord *doen* niet de oude zin van *geven*⁵) of *betalen*, maar de gewone tegenwoordige betekenis van: 't *stellen van een daad*, i.c. het vervullen, het ten volle gestand doen.

***

5) Zie o.a. It Beaken, 10 (1948), s. 182-184.

In dit verband wijzen we ook nog op twee met *-dedig* samengestelde Ofri. adjectieven, namelijk *hioechdēdich* en *hendēdich*. 't Eerstgenoende vinden we in de *Oude Friesche Wetten* (ed. Wierdsma-Brantsma, blz. 213), 7,1: 'Nu agen da lioed Eedsuaren to setten, da schillet vessa fry ende freesch, ende fulre berthe boren, ende also *hioechdedich*, dat hi des Biscops ban beta mey, jef hit oen him falt, ende syn landriucht onforloren'.

De variant van deze tekst die voorkomt bij M. de Haan Hetteema, *Oude Friesche Wetten*, II,99 ('Dae Sinnethriochten',2) luidt: 'Nv aeghen dae lioede, dae eedswaren toe settene; dae schelleth wessa fri ende Freesch, ende fulbern, ende alsoe *hendedich* fan goede, dat hia dis biscops ban beta moege, ief hit oan him falt, ende hiara rioecht onferlern'.

Naar de mededeling van Prof. Brouwer staat in de Codex Unia op deze plaats echter niet *hendedich* maar *heudedich*. Deze varianten eisen dus nog nader onderzoek. Zodra dit heeft plaats gehad, hopen we op deze kwestie terug te komen.

Een andere variant (M. de Haan Hetteema, *Het Fivelingoer en Oldampster Landrecht*, 48) heeft *rycheftich* in plaats van *hendedich*, terwijl parallelplaatsen in 't *Jus Municipale* en in *Unia* hebben: *alsoe ra ende alsoe Tike* (resp. *also ra and aso rike*).

Uit deze varianten blijkt duidelijk, dat *hioechdedich* en *hendedich* of *heudedich* de zin hebben van: *rijk, vermogend*. Voor een mogelijke etymologie dezer beide adjectieven kunnen we verder verwijzen naar W.L. van Helten, *Zur Lexicologie des Altwestfriesischen*, S. 31.